

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Descartův argument souvislého snu v Meditacích o první filosofii

Tomáš Machač

Bakalářská práce

2016

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tomáš Machač**
Osobní číslo: **H12216**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Descartův argument souvislého snu v Meditacích o první filosofii**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce bude zaměřena na argument souvislého snu v Meditacích o první filosofii Reného Descarta. Toto téma bude zkoumáno v kontextu hlavního argumentu celého spisu. Bude interpretována struktura argumentu a jeho řešení. Druhá část práce představí recepci tohoto argumentu u dalších myslitelů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DESCARTES, René. Meditace o první filosofii Námítky a autorovi odpovědi. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2003. 535 s. ISBN 80-7298-084-X

RÖD, Wolfgang. Novověká filosofie I: OIKOYMENH, 2001. 384 s. ISBN 80-7298-039-4

NOVÁK, Aleš. Zázračná věda. 1. vydání: Toga, 2013. 447 s. 9788074760297

BEČVAŘ, Jindřich. René Descartes Milovník rozumu. 1. vydání: Prometheus, 2002. 48 s. ISBN 80-7196-082-9

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Ondřej Sikora, Ph.D.**
Katedra filosofie

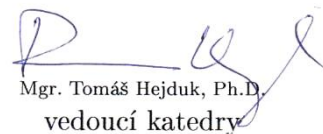
Datum zadání bakalářské práce: **6. srpna 2013**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2016**



prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan



L.S.



Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. listopadu 2015

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 28. 11. 2016

Tomáš Machač

Poděkování

Děkuji Mgr. Ondřeji Sikorovi, Ph.D. za zadání zajímavého tématu a za vedení mé práce.

Děkuji také mé rodině za veškerou podporu a pomoc během celého studia i při psaní této bakalářské práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce popisuje a interpretuje argument souvislého snu v Meditacích o první filosofii Reného Descarta. Zadané téma je pojednáno v kontextu Descartovy metodické skepse a jeho celoživotního úsilí o hledání pravdivého poznání v přírodních vědách i ve filosofii. Druhá část práce se věnuje kritickým ohlasům na Descartův argument snu, a to od jeho současníků až po filosofy a vědce současné doby.

KLÍČOVÁ SLOVA

Descartes, argument snu, metoda, pravda

TITLE

Descartes' dream argument in Meditations on First Philosophy

ANNOTATION

This bachelor thesis describes and interprets René Descartes' continuous dream argument in his Meditations on First Philosophy. Assigned topic is discussed in context of Descartes' methodological skepticism and his lifelong efforts to search for true knowledge in natural sciences and in philosophy. Second part of this thesis deals with critical responses on Descartes' Dream argument from his contemporaries to current philosophers and scientists.

KEYWORDS

Descartes, dream argument, method, truth

OBSAH

Úvod	8
1 Základní myšlenky Reného Descarta.....	10
1.1 Rané období	10
1.2 Prvotní interpretace snů	11
2 Meditace jako celek	13
3 Struktura první meditace	17
3.1 Argument souvislého snu.....	18
3.2 Zlovolný démon.....	20
4 Důkazy Boží existence	22
4.1 Důkaz Boží existence a posteriori	22
4.2 Důkaz Boží existence a priori	23
5 Popření argumentu snu	25
6 Polemika a kritika Descartova argumentu snu	27
6.1 Thomas Hobbes.....	27
6.2 John Locke	28
6.3 Jean Bourdin.....	31
6.4 Havelock Ellis.....	32
7 Sen a další skeptické scénáře	34
7.1 Mozek v kádi	34
7.2 Matrix.....	36
8 Závěr.....	38
9 Použitá literatura.....	39

Úvod

Sny a jejich interpretace jsou v podstatě od počátku lidské civilizace předmětem zájmu mnoha lidí, zejména pak myslitelů, filosofů i vědců současné doby. Časté jsou také pokusy o jejich vědecké využití. Přitom ani nejnovější poznatky novověké biologie a medicíny o mozku a jeho funkcích nevysvětlují příčiny a průběh snů úplně a bez pochybností.

Proto mě nabízené téma zaujalo a chtěl bych svou prací přispět k hlubšímu pochopení Descartova argumentu souvislého snu, a to v kontextu s celým kritickým a skeptickým přístupem Descarta k filosofii.

René Descartes v díle *Meditace o první filosofii* hledá, co může považovat za nanejvýš jisté, a na co už nebude dále možné vrhnout podezření nepravdy. Meditace se tak de facto zabývají otázkou noetických schopností člověka, jenž je na rozdíl od Boha chápán jako konečná, nedokonalá a tudíž omylná bytost. Aby Descartes našel požadované jisté poznání, uvádí několik nástrah, jejichž působením může být člověk oklamán a které se následně mohou stát příčinou chybných soudů.

Prvotním východiskem je tedy pro Descarta pochybovat o všem, co připouští sebemenší pochybnost. Tento postup je nazýván metodickou skepsí. Ta slouží k reflexi dávno přijatých názorů, a následnému vyvarování se chybných soudů.

Na začátku naší práce pojednáme stručně o Descartovi, a jeho vývoji v představitele racionálně zaměřené filosofie XVII. století. Pro vývoj Descartova myšlení v oblasti metodické skepse má stěžejní význam jeho práce *Meditace o první filosofii*. Proto jsme se pokusili uvést zde a interpretovat hlavní myšlenky tohoto Descartova díla jako celku.

Ukážeme, že argument snu představuje jeden z prvků skepse, založený na nemožnosti rozlišit bdění od snění, což zpochybňuje možnost našeho pravdivého poznání bezprostředně evidentních věcí, jež pozorujeme tady a teď.

Hlavním cílem naší práce je popsat a analyzovat Descartův argument souvislého snu v kontextu celého spisu *Meditace o první filosofii*. Tato práce má vést k zodpovězení otázky, zda by bylo možné popřít argument snu, bez důkazu Boží existence či nikoliv. Proto bude důležité reflektovat, jaký vliv mají důkazy Boží existence na možnosti pravdivého poznání, tedy i toho, že nyní bdíme.

Poslední část naší práce tvoří diskuse a kritická vyjádření k argumentu snu, a to jak od současníků Descarta, (Thomas Hobbes, John Locke, Jean Bourdin), tak i pozdějších autorů (Hevelock Ellis). Na závěr jsou předloženy dva z dalších možných skeptických scénářů, jimiž jsou *mozek v kádi* a *matrix*.

1 Základní myšlenky Reného Descarta

Descarta je třeba vnímat nikoliv pouze jako filosofa, ale také jako vědce, který se zasloužil o nové uchopení vědy jako mechanického a racionálního výkladu přírody. Descartes se domnívá, že filosofie má zodpovídat otázky ohledně boha a duše a to přísně logicky. Hodlá totiž dosavadní filosofii přetvořit ve vědu „ve které je všechno získáno přísnou dedukcí z nejjednodušších základních pojmů.“¹ Má-li být veškeré poznání odvozeno z nejjednodušších pojmů, musí se Descartes přesvědčit o správnosti těchto výchozích pojmů. Proto se jeho základní metodou stává metodická skepse. Tato soustavná pochybnost zprvu vyžaduje pochybování o všem.² Poznatky které ob stojí před metodickou skepsí se poté pro Descarta stávají pravdivým a jistým poznáním.

Podle Descarta má tak filosofie poskytnout ostatním vědám spolehlivý základ, což se může stát pouze racionálním myšlením, nikoliv odvoláním na víru. Uplatňováním tohoto postupu se stal Descartes zakladatelem moderní kritické epistemologie, založené na sebejistotě myslícího subjektu.³

1.1 Rané období

René Descartes se narodil 31. března 1596. V roce 1606, ho otec přihlásil na *Jesuit Collège Royal Henry-Le-Grand* v La Flèche, což byla první královská kolej ve Francii. Studium bylo koncipováno s důrazem na latinu, řečtinu, rétoriku, teologii, filosofii, poezii, literaturu a historii. Zde byl mladý Descartes také důkladně seznámen se scholastickou (aristotelskou) filosofií, a byl též dialekticky cvičen v matematice, fyzice a vědních oborech.⁴ Na takovou disputaci Descartes pohlížel nedůvěřivě, a to s výtka, že v té se projeví pouze ten či onen, jako lepší či slabší řečník, nikoli pravda sama.

„Již v době, kdy zakončoval studia v koleji *La Flèche*, ztratil Descartes důvěru k základům všech věd kromě matematiky. Uvědomoval si, že Aristotelovo učení je již překonané jak ve

¹ Störig, H. J., *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček – P. Rezek – K. Šprunk. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2007, s. 240.

² O čem všem je nutné pochybovat Descartes pojednává v první meditaci. Více k tomuto tématu v kapitole 3.

³ Störig, H. J., *Malé dějiny filosofie*, s. 240.

⁴ Bečvař, J., *René Descartes: milovník rozumu*. Praha, Prometheus 1998, s. 4.

výkladu světa, tak v metodě získávání a ověřování poznatků, že však nová a lepší cesta než *Organon* dosud nebyla nalezena.“⁵

Descartovy největší obavy při snaze stanovit nevyvratitelná východiska, pramenily z možného klamu a následného sebeklamu. Tyto obavy vyjádřil v knize *Rozprava o metodě*. „Byl jsem vychován v oborech humanitních od svého dětství, a ježto mi dokazovali, že jimi lze dosáhnouti jasné a bezpečné znalosti všeho, co je užitečné pro život, měl jsem svrchovanou touhu, osvojit si je. Avšak ihned, jakmile jsem dokončil celé ono studium, po němž býváme obyčejně přijati mezi učené, změnil jsem úplně své mínění. Neboť jsem se viděl obtížen tolika pochybnostmi a omyly, že se mi zdálo, jako bych byl nic nevytěžil ze své snahy vzdělat se, ledaže jsem odkrýval stále více svou nevědomost.“⁶

Přes tyto obtíže získal v následujících letech titul bakaláře na univerzitě v *Poitiers*. V důsledku jeho zvědavé povahy ho po roce 1619 jeho zájem o hledání pevných pravd odvrátil od akademické půdy. „Jakmile mi věk dovolil odejít z područí preceptorů, opustil jsem docela studium; a rozhodnuv se, že budu hledat jiné vědy než tu, jež by se dala nalézt ve mně samém, [...] abych sám sebe vyzkoušel v situacích, jež mi osud nabízel, a abych všude o věcech se naskytujících činil takové úvahy, abych z nich mohl mít nějaký užitek.“⁷

1.2 Prvotní interpretace snů

Dne 10. listopadu 1619 Descarta zastihly tři po sobě jdoucí sny, přičemž si pečlivě zaznamenal všechny nabyté dojmy z této věštebné události. Tyto prožitky sepsal pod titulem *Olympica* do svých soukromých poznámek, které se bohužel nedochovaly. Descartovy vzpomínky na tyto sny však známe díky *Adrienu Bailletovi*, který je jakožto Descartův životopisec zaznamenal v publikaci *La vie de monsieur Descartes*.

Tyto sny Descarta v mládí fascinovaly a byl přesvědčen, že byl ke svému životnímu dílu povolán řadou těchto vizionářských snů.⁸ Ve svém výkladu, považoval tento zážitek ve spisu *Experimenta a cogitationes private* za sestoupení ducha pravdy. Naplněn entusiasmem z

⁵ Bečvař, J., *René Descartes: milovník rozumu*, s. 5.

⁶ Descartes, R., *Rozprava o metodě, jak správně vésti svůj rozum a hledati pravdu ve vědách*. Přel. V. Szathmáryová-Vlčková. Praha, Jan Laichter, Laichterova filosofická knihovna 1933, s. 6.; dále citováno jako *Rozprava o metodě*.

⁷ *Rozprava o metodě*, s. 10.

⁸ Störig, H. J., *Malé dějiny filosofie*, s. 240.

věšebného snu, tušíce možnost zrození nové vědy, rozhodl se zasvětit svůj život filosofii a vědě⁹. Z těchto poznámek vyvozují, že mladý Descartes přisuzoval snům téměř mystickou hodnotu. Zároveň se domnívám, že je možné, aby ho tyto dřívější sny inspirovali k pozdější reflexi problematiky snění v *Meditacích*.

⁹ Röd, W., *Novověká filosofie*. Přel. J. Karásek. Praha, OIKOYMENH 2001, s. 64.

2 Meditace jako celek

Abychom mohli pochopit a správně interpretovat Descartův argument snu, je třeba jej zařadit do kontextu celého jeho spisu *Meditace o první filosofii*. Proto nejprve stručně pojednáme o obsahu *Meditací* jako celku.

V dopise pro Svatou theologickou fakultu Pařížskou (Sorbonu) Descartes píše: „Vždy jsem pokládal dvě otázky, o Bohu a o Duši, za nejpřednější z těch, v nichž má podávat důkazy spíše filosofie než theologie, neboť i když nám věřícím se stačí na základě víry spolehnout, že lidská duše nezaniká s tělem a že Bůh existuje, nevěřící podle všeho jistě nelze přesvědčit o žádném náboženství a téměř o žádné morální ctnosti, pokud jim v těchto dvou otázkách nebudou nejprve podány důkazy přirozeným rozumem – a protože v tomto životě se často větší odměny nabízejí neřestným než ctnostným, málokdo by dával přednost správnému před užitečným, kdyby se nebál Boha nebo neočekával příští život.“¹⁰

Descartes se tudíž domnívá, že na základní otázky o Bohu a Duši má odpovídat filosofie, aby poskytla rozumem podložené argumenty i pro nevěřící. Dle jeho názoru nelze ve filosofii vykonat nic užitečnějšího, než prokázat Boží existenci, což je také hlavním cílem *Meditací*. O Bohu má být prokázáno, že existuje a že je možné jej poznávat snadněji a s větší jistotou než věci světské.

Tato snaha o prokázání Boží existence však není jediným cílem a výsledkem *Meditace*. Dalším záměrem je také zakotvení vědních oborů. Z jeho pojetí Boží existence totiž vyplývá, že přírodní zákonitosti jsou „bezprostředně evidentní“, tudíž i transparentní a lze je pravdivě poznávat.

Descartes usiluje o maximální jistotu a pravdivost poznání a toho dosahuje tím, že vychází ze systematického pochybování a odmítání všeho nejistého. Dokonce předpokládá existenci zlovlného démona, který představuje přímý opak dobrotivého Boha. V této úvaze však navzdory skepsi objevuje první jistotu, kterou je nezpochybnitelnost své vlastní existence. „Ale přesvědčil jsem sám sebe, že na světě není vůbec nic, žádné nebe, žádná země, žádné myslí a žádná těla; není to snad tudíž tak, že nejsem ani já? Naopak, jistě jsem, pokud, pokud jsem sám sebe o něčem přesvědčil. Ale je jakýsi nanejvýš mocný a lstivý podvodník, který se mne neustále snaží klamat. Bezpochyby jsem tudíž také já, když mne klame – a ať mě klame,

¹⁰ Descartes, R., *Meditace o první filosofii: námitky a autorovy odpovědi*. Přel. T. Marvan – P. Glombíček - P. Zavadil. Praha, OIKOYMENH 2003, s. 10-11.; dále citováno jako *Meditace*.

jak jen může, přece nikdy nezpůsobí, abych byl nic, budu-li myslet, že jsem něco.“¹¹

Mám za to, že po stanovení výroku *já jsem, já existuji*¹², Descartes svou metodickou skepsi částečně opouští, aby mohl prokázat Boží existenci a utvrdit se v tom, že jako lidé máme možnost jistého poznání, a to na základě Boží vůle a dobrotivosti. V tom se shodují s Rødem který hovoří o Descartově motivaci k předložení Božích důkazů.

„Protože tak učinil hled po formulaci prvního principu, příležitostně se tvrdilo, že je zarážející, s jakou rychlostí odstranil skepsi metodické pochybnosti, aby se ujistil o Boží existenci. Ve skutečnosti však nemohl postupovat jinak, když chtěl udělat krok od sebejistoty k poznání světa, protože nárok na objektivní platnost u soudů, týkající se skutečnosti odlišné od subjektu, může být vynášen jen tehdy, je-li spekulativní hypotéza *genius malignus* eliminována důkazem existence pravého a pravdivého Boha.“¹³

Pro pochopení základních souvislostí mezi Descartovými myšlenkami uvedme nyní stručný obsah šesti jednotlivých meditací z jeho spisu *Meditace*.

I. *Meditace – O tom, co lze uvést v pochybnost*

V I. Meditaci vymezuje Descartes vše, co lze uvést v pochybnost při snaze o jistoty poznání. Nejisté jsou pro Descarta především vjemy, představy a přesvědčení, které nabyly skrze smysly. Součástí této meditace je také jeho pověstný argumentem snu, který je založen na rozporu mezi snovými představami a reálnou situací, v níž se subjekt nachází. Aby zabránil stereotypu své mysli věřit starým názorům, které lze jistým způsobem pokládat za pochybné, začíná sám sebe klamat a předstírat, že tyto názory jsou zcela nepravdivé a imaginární. Jako zdroj tohoto klamání zavádí jakéhosi zlovolného démona jako protiklad dobrotivého Boha.

II. *Meditace – O přirozenosti lidské mysli: o tom, že je známější než tělo*

Ve druhé meditaci Descartes pokračuje v metodické skepsi, aby našel něco jistého. Zde přichází na to, že pokud člověk (respektive mysl) sám sebe o něčem přesvědčí, musí také

¹¹ *Meditace*, s. 28.

¹² Tamtéž, s. 28.

¹³ Rød, W., *Novověká filosofie*, s. 101.

existovat on sám, minimálně jako věc myslící. Tedy věta „*Já jsem, já existuji*“, je nutně pravdivá, kdykoliv ji pronesu nebo pojmu myslí.“¹⁴

Dále se Descartes uvažuje o tom, jak člověk uchopuje a poznává rozprostraněné věci. Na příkladu s voskem ukazuje, že se tak neděje na základě představování si či smyslového vnímání, ale výhradně schopností soudit, jež je obsažena v mysli.

Zahřejeme-li totiž kousek vosku, změní se jeho barva, vůně, skupenství, forma a tak dále. Všechny kvalitativní vlastnosti pozorované smysly se změnily, ale přesto je stále řeč o tomtéž vosku. Při změně všech těchto vlastností je totožné pouze to, co můžeme uchopit čistým rozumem.¹⁵

III. Meditace - *O Bohu: o tom, že existuje*

V této meditaci si klade Descartes otázku, co je třeba, aby si byl nějakou věcí jist. Aby Descartes dokázal odhalit zdroje a příčiny chyb a klamných úsudků ve svém myšlení, rozlišuje v procesu myšlení mezi *představami*, *přáním* (jako projev vůle) a *soudy*. U představ a přání dochází k závěru, že nemohou být zdrojem klamu. Chybovat lze tedy pouze v *soudech*. Dále se Descartes zabývá idejemi, jejich klasifikací a původem. Ten spatřuje v existenci vnějších věcí, ve své vlastní mysli a konečně i v existenci Boha, jako nejvyšší a nejdokonalejší substance. Z toho, že vnímá jasně Boží dokonalost a jeho další atributy usuzuje na to, že Bůh existuje i jako substance.

IV. Meditace – *O pravdivém a nepravdivém*

Základní myšlenka této meditace spočívá v tom, že si Descartes klade otázku, proč Bůh, o jehož existenci nepochybuje a chápe ho jako transcendentní, dokonalé a nekonečné jsoucné, stvořil člověka jako bytost konečnou, nedokonalou a často se mýlící ve svých soudech. Odpověď nachází v tom, že mu sice Bůh vložil do konečného a omezeného těla omezenou schopnost poznání, ale zároveň i neomezenou vůli, jako jedinou neomezenou lidskou schopnost. Vůli zde chápe jako svobodu rozhodování vynášet soudy o poznaném i

¹⁴ *Meditace*, s. 28.

¹⁵ Tamtéž, s. 31-33.

nepoznaném, což pak může být zdrojem chyb a omylů. Chyba pak vzniká, pokud vůle soudí o něčem, co pro naši konečné a tudíž omezené chápavosti není dost jasně a rozlišitelné.

V. Meditace – *O esenci materiálních věcí; a opět o tom, že Bůh existuje*

V této meditaci Descartes pojednává o idejích ve své mysli, a o tom, zda těmto idejím odpovídají nějaké věci vně. Za pravdivé pak pokládá jen to, co vnímá jasně a rozlišeně. Jako příklad uvádí ideu trojúhelníku a některých jeho vlastností. Závěr o nemožnosti oddělit esenci věcí od jejich prokázaných (vnímaných) vlastností pak přenáší analogicky na důkaz existence Boží. Podle jeho úvahy nelze oddělit ideu (esenci) Boha jako nejvyšší dokonalého jsoučna od existence jeho dokonalých vlastností, tudíž od jeho existence. Tím vlastně dokazuje existenci Boha jako takového.

VI. Meditace – *O existenci materiálních věcí a o reálné odlišnosti mysli od těla*

Od přirozenosti má člověk sklon přisuzovat původ řady idejí tělesným věcem mimo nás, i když třeba díky nedokonalosti smyslů tyto věci nejsou zcela takovými, jak se nám jeví. Mnohé, co se lidem zdá pocházet od přirozenosti, je ve skutečnosti jen důsledkem zvyku soudit neuváženě (jako třeba existence prázdného prostoru). Duši chápe Descartes jasně a rozlišeně jako různou od těla. Zatímco mysl je nedělitelná, tělo je dělitelné, a proto jsou tyto dvě substance zcela různé. Přesto vystupují v jakési vzájemné závislosti, což je demonstrováno na příkladech hladu, či bolesti, kde tyto tělesné stavy působí na stav duše. Šestá meditace pojednává také hlouběji o možnosti jak rozlišit bdění od snění a popírá tak předešlé tvrzení o jejich nerozlišitelnosti.

3 Struktura první meditace

V této kapitole chceme ukázat, proč a jak Descartes prezentuje argument snu ve své první meditaci *O tom, co lze uvést v pochybnost*. Descartes v ní reflektuje domnělá přesvědčení, nabytá ze zkušenosti, a tato přesvědčení následně uvádí v pochybnost. V podstatě je první meditace aplikací metodické skepse ve filosofii.

Descartes se rozhodl podrobit zkoumání své letité názory, které nedbale přijal jako pravdivé. „Již před několika lety jsem si povšiml, kolik nepravdivého jsem v dětství připustil jako pravdivé a jak pochybné je cokoli, co jsem na tom poté vystavěl. [...] Nebude však nutné, abych proto ukázal, že jsou všechny nepravdivé (*názory*), což bych asi nikdy nezvládl; k odmítnutí všech postačí, najdu-li u každého z nich nějaký důvod k pochybnosti“.¹⁶ U každé kategorie dříve přijatých názorů tedy postačí ukázat třeba jen jediný obecný důvod k pochybnosti.

- a) „Lze pochybovat o tom, že názorné představy odpovídajícím způsobem reprezentují své objekty.“¹⁷ Smyslové vjemy tedy mohou klamat co do kvalitativního určení. „Neboť věže, které z dálky vypadali kulaté, se někdy z větší blízkosti jevily hranaté“.¹⁸ Úskalí souhlasu s nepravdou tkví v tom, že případný klam lze rozpoznat až zpětně na základě soudu a tak je prozatím nutné o každém smyslovém vjemu uvažovat jako o klamném.
- b) „Lze pochybovat o tom, že názorným představám odpovídá vůbec nějaký objekt.“¹⁹ Tuto pochybnost Descartes reflektuje na základě argumentu snu, který upozorňuje na nemožnost rozlišit stav bdělosti od snu. Případné snění je jednak klamem toho, kde se naše tělo skutečně nachází, (např. v posteli zatím co ve snu sedíme v lenošce), jednak že předměty které považujeme za skutečné, mohou být pouze obsahy naší mysli. Zároveň platí, že během snění není možné poznat, že sníme, což opět znamená, že tyto snové iluze nejsou rozpoznatelné v čase jejich výskytu, nýbrž až po probuzení.
- c) „Lze pochybovat o to, že pojmy náležitě reprezentují své objekty.“²⁰ Zde se jedná o

¹⁶ *Meditace*, s. 22.

¹⁷ Röd, W., *Novověká filosofie*, s. 94.

¹⁸ *Meditace*, s. 69.

¹⁹ Röd, W., *Novověká filosofie*, s. 94.

²⁰ Tamtéž, s. 94.

vyjádření nedůvěry abstraktním vědám.²¹ Descartes zavádí fiktivní možnost existence zlovolného démona (opak dobrého a laskavého Boha), který je tak mocný a lstivý, že patří k jeho přirozenosti klamat nás i v těchto zcela obecných přesvědčeních a závěrech z oblasti abstraktních věd. Zlovolný démon disponuje takovou mocí, aby naši mysl ustavil tak, aby se naše ideje rozcházely s přirozeností světa.

Descartes však nechtěl prokázat klamnost soudů jako něco stále trvajících a nutného, nýbrž spíše usiluje o přijetí samotné možnosti a užitečnosti pochybovat při hledání pravdivého poznání. S tím souvisí jistý přesah, který lze interpretovat už v této I. Meditaci jako náznak rodící se fenomenologie. Argumentem snu a zlovolného démona je vlastně řečeno, že to, čeho jsme si bezprostředně vědomi, jsou fenomény mé mysli a nic jiného.²²

3.1 Argument souvislého snu

V této kapitole pojednáme podrobněji o argumentu souvislého snu, jehož podstatu Descartes chápe jako obtížnost až nemožnost rozlišit stav snění od stavu bdění a který ve svém důsledku vede k pochybnostem o pravdivosti poznatků ze smyslového vnímání sebe i vnějšího světa. Jinými slovy, tento argument zpochybňuje to, že obsahy našeho myšlení zaručují existenci jejich objektů.

V *Meditacích o první filosofii* představuje Descartes argument snu jako určitý prvek metodické skepse. Tato skepse se projevuje tak, že apeluje na čtenáře, aby se zdržel neuváženého souhlasu s výroky o pravdivosti bezprostřední evidence. Argument snu tak vede ke skepsi ohledně veškerého smyslově založeného vnímání vnějšího světa. Zpochybňuje skutečnosti, jaké představují veškerá tělesná přirozenost a to v místě na kterém mohou existovat a čas v kterém mohou trvat²³.

Riziko možného souhlasu s nepravdou je také patrné z další autorovy věty: „Jak často mě noční oddech přesvědčuje o takových všednostech, jako že jsem zde, jsem oděn a sedím u krbu, zatím co bez šatů ležím v příkrývkách! A přece nyní bdělýma očima nahlížím tento papír, tato hlava, již hýbu, nespí a uváženě natahuji a cítím tuto ruku, tak, že o tom vím; pro

²¹ Předměty abstraktních věd se materiálně nevyskytují v přírodě ani v čase. Descartes jako takové vědy uvádí aritmetiku a geometrii.

²² Sobotka, M., Descartes v současném zrcadle. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.reflexe.cz/descartes-v-soucasnem-zrcadle/>, odst. 17

²³ *Meditace*, s. 24.

spícího by to nebylo tak rozlišené. Jako bych si nevzpomínal, že jsem se jindy ve snech podobnými myšlenkami nechal zmást“.²⁴ Tedy během snění je vnímání velmi podobné tomu, jako během bdění, což ukazuje na jeden ze základních závěrů argumentu, že v žádném okamžiku nelze s určitostí říci, zda člověk nesní. Podle Kleina²⁵, lze celý argument snu vyjádřit obecnou formou metodické skepse, již uvádí v této podobě:

- 1) Pokud vím, že p , pak nejsou žádné skutečné důvody k pochybám, že p .
- 2) X je skutečný důvod k pochybnosti, že p .

Závěr: Proto nevím, že p .

Po aplikaci na argument snu dostaneme:

- 1) Pokud vím, že „*nyní bdělýma očima nahlížím tento papír, tato hlava, již hýbu, nespí a uváženě natahuji a cítím tuto ruku, tak, že o tom vím.*“ Pak nejsou žádné skutečné důvody k pochybám, že „*nyní bdělýma očima nahlížím tento papír, tato hlava, již hýbu, nespí a uváženě natahuji a cítím tuto ruku, tak, že o tom vím.*“
- 2) *Možnost, že teď sním* je skutečný důvod k pochybnosti, že „*nyní bdělýma očima nahlížím tento papír, tato hlava, již hýbu, nespí a uváženě natahuji a cítím tuto ruku, tak, že o tom vím.*“

Závěr: Proto nevím, že „*nyní bdělýma očima nahlížím tento papír, tato hlava, již hýbu, nespí a uváženě natahuji a cítím tuto ruku, tak, že o tom vím.*“

Pokud takový argument přijmeme za oprávněný, pak je nutné připustit možnost, že sním právě v tuto chvíli a veškeré mé vnímání je proto nepravdivé z hlediska výše uvedených pravdivostních nároků (tělesná přirozenost a její rozlehlost, tvar rozlehlých věcí, počet, místo na kterém mohou existovat a čas v kterém mohou trvat). Z Descartovy úvahy, že během snu k nám vnější věci nevstupují skrze smysly, vyplývá, že si v žádném okamžiku (nelze-li rozlišit oba stavy) nemohu být jistý ani existencí vnějších materiálních věcí.

Zároveň argument snu podporuje pravdivost prvního principu: jelikož i kdyby neexistovalo nic z toho, jako je nebe, či země atd., je alespoň jisté, že máme tyto představy (nehledě na to

²⁴ *Meditace*, s. 24.

²⁵ Klein, P., Skepticism. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/skepticism/>. kap. 3.

zda bdíme, nebo sníme) a to znamená, že já existuji. Je tedy zřejmé, proč si Descartes na počátku meditací dovoluje předložit tak odvážnou tezi, která tvrdí že „bdění nikdy nelze žádnými jistými známkami odlišit od snu“.²⁶ Lze shrnout, že argument snu zpochybňuje smyslově založené přesvědčení o vnějším světě. Zároveň však Descartes připouští, že pravdy velmi obecného druhu, které nejsou založené na smyslovém vnímání a netýkají se samotné existence *tady a ted'* (jako že $2 + 3 = 5$, nebo že čtverec nemá více než čtyři strany) jsou pravdivě poznatelné i během snění.

Povšimněme si několika důvodů, v čem je Descartův argument jedinečný oproti jiným myšlenkovým experimentům na podobné téma. Především proto, že snění je produktem reálného světa a ne pouze myšlenkovým experimentem o smyslového klamu jako iluze či halucinace. Sen je také z tohoto důvodu v *meditacích* chápán jako vážnější hrozba pro smyslově založené znalosti, než je tomu u (odstranitelných) iluzí či halucinací. Nezanedbatelnou sílu argumentu snu také tvoří to, že vychází ze zdravého rozumu. Argumentační přesvědčivost snu se zvyšuje tím, že čtenáře vyzývá, aby pochyboval s ním. Apeluje na představitost a předchozí zkušenosti za předpokladu, že každý měl stejně jako on, mnoho takových přesvědčivých snů.

3.2 Zlovolný démon

Descartes zmiňuje²⁷, že jeho myslí je vštípen starý názor, že je Bůh, který stvořil vše, včetně nás samých, tak jak existujeme.

Dále však Descartes začíná uvažovat skepticky. „Jak ale vím, že neučinil tak, aby nebyla vůbec žádná země, žádné nebe, žádná věc rozlehlá, žádný tvar [...], a mně by přesto stejně jako nyní připadalo, že to vše existuje – nebo dokonce tak, abych se mýlil, kdykoliv sčítám dvě a tři a počítám strany čtverce“.²⁸ Bylo by tedy v Božích silách (a tudíž možné), aby nás klamal i v záležitostech matematických znalostí.

Descartes se však dále vrací ke svým vštípeným názorům, když tvrdí, že ho snad Bůh nechtěl takto klamat, už jen proto, že se o něm mluví jako o nejvyšším laskavém a dobrotivém. Proto pro ty, kteří nemohou akceptovat, že nás Bůh klame, uvádí na scénu jakousi fiktivní bytost: zlého

²⁶ *Meditace*, s. 24.

²⁷ Tamtéž, s. 25.

²⁸ Tamtéž, s. 25.

démona. „Nebudu tedy předpokládat, že existuje nejlepší Bůh, zdroj pravdy, ale jakýsi zlotřilý démon, nesmírně mocný a lstivý, který vynaložil všechnu svou píli, aby mne mýlil.“²⁹

Tento démon je však akceptován ještě z jiného důvodu, než je nelibost akceptovat jako nepřijatelný Boží záměr – klamat. Tím druhým důvodem je, že v první meditaci ještě nemá Descartes pádný důkaz o Boží existenci. Tam totiž připouští, že vše doposud o Bohu řečené je pouze vybájené a „že jsem se tím, co jsem, stal osudem, náhodou, nepřetržitou řadou věcí nebo nějak jinak; a ježto mýlit se a chybovat jsou podle všeho jakési nedokonalosti, čím méně mocného původce mého počátku mi přidělí, tím pravděpodobnější bude, že jsem tak nedokonalý, abych se vždy mýlil.“³⁰

Na základě hypotézy o existenci zlovolného démona je pak důvod pochybovat o souhrnu toho, co je dááno skrze smysly, stejně jako o matematických pravdách nebo že na světě není žádné nebe, žádné tělo atd.

Jak do toho však zapadám „já“, pokud jsem se o takých věcech přesvědčil, ptá se Descartes. Podstatou zlého démona je sice neustále klamat, avšak „bezpochyby jsem také já, když mne klame – a ať mne klame, jak jen může, přece nikdy nezpůsobí, abych byl nic, budu-li myslet, že jsem něco.“³¹ První věcí, kterou si lze být dle Descarta jistý, je vlastní existence na základě prvního principu – ego *cogito ergo sum*.

Na rozdíl od scénáře snového klamu, se kterým můžeme mít skutečný empirický prožitek, zlovolný démon je pouhý fiktivní předpoklad, jenž má Descartovi pomoci v systematické pochybnosti. Hlavním posláním tohoto démona je klamat nás i v nejzákladnějších přesvědčeních, jako například že dvě a tři je pět³² Z této možnosti klamu, zpochybňujícího i jistotu matematických, čili obecných pravd, plyne pro Descarta potřeba prokázat existenci protipólu zlovolného démona - nanejvýš dobrého Boha.

²⁹ *Meditace*, s. 26.

³⁰ Tamtéž, s. 25.

³¹ Tamtéž, s. 28.

³² Tamtéž, s. 26.

4 Důkazy Boží existence

Odvolání na existenci nanejvýš mocného Boha, lze v *Meditacích* nalézat opakovaně. Descartes Boží existenci nejenom předpokládá, ale podává o ní dva důkazy. „Boží existenci se Descartes pokoušel dokázat jednou *a posteriori*, když vycházel z výpovědi o skutečnosti a opíral se o princip kauzality, jednou *a priori* prostřednictvím analýzy pojmu Boha.“³³

4.1 Důkaz Boží existence a posteriori

Jako aposteriorní důkaz lze označit ten, jenž z vrozených idejí usuzuje na Boží existenci zpětně, jako na tvůrce těchto idejí. Tento důkaz je vyjádřen ve třetí meditaci, ve které Descartes předpokládá, že člověk má určité vrozené ideje, přičemž jednou z nich je idea Boha. „Jménem „Bůh“ chápu jakousi nekonečnou, nezávislou, nanejvýš chápající, nanejvýš mocnou substanci, která stvořila jak mne, tak cokoliv jiného, co existuje – pokud něco jiného existuje. To vše je zjevně takové, že čím důkladněji to pozoruji, tím méně se zdá, že by to mohlo pocházet jen ode mne.“³⁴

„Přirozeným světlem je pak zjevné, že v účinné a celkové příčině musí být přinejmenším tolik < reality >, kolik je jí v jejím účinku. Neboť, ptám se, odkud může účinek brát svou realitu, ne-li z příčiny? A jak by mu ji jeho příčina mohla dát, kdyby ji neměla také. Z toho však plyne, že z ničeho nemůže vzniknout něco, a také, že něco dokonalejšího [...] nemůže vzniknout z něčeho méně dokonalého.“³⁵

Dle Descarta proto musí existovat nějaká nejdokonalejší příčina a tou je Bůh. Pouze on může být sám sobě příčinou i důsledkem. „Pouze Bůh může být příčinou ideje Boha, stejně jako konečná bytost, která dokáže myslet ideu nekonečna, může existovat jen díky tomu, že byla Bohem stvořena, případně je jím udržována.“³⁶

Tento princip kauzality tedy předpokládá, že něco více dokonalého nemohlo vzniknout z něčeho méně dokonalého. Z toho vyplývá, že my (jakožto koneční a nedokonalí lidé) nejsme schopni vytvořit ideu Boha, ale jsme pouze schopni ji v sobě objevit a pochopit. Tak

³³ Röd, W., *Novověká filosofie*, s. 101.

³⁴ *Meditace*, s. 44.

³⁵ Tamtéž, s. 40.

³⁶ Röd, W., *Novověká filosofie*, s. 102.

Descartes dochází k poznání, že každý z nás má v sobě ideu Boha - nekonečné, všemohoucí a nekonečně dobré bytosti.

Taková bytost nemůže pocházet ze smyslového vnímání okolního světa, ani nelze vytvořit její dokonalost, přesto máme ideu její nekonečnosti a dalších takových vlastností, které se reálně nikde nevyskytují. S ohledem na lidskou nedokonalost a omezenost jsme nabádání věřit, že sami si tuto ideu stvořit nemůžeme, tedy musela nám být Bohem vložena³⁷. A aby mohl Bůh učinit něco takového, jako je vložení ideje do mysli lidí, musí nutně existovat.

Dle mého názoru, celý *aposteriorní* důkaz stojí a padá s předpokladem, že existují vrozené ideje nejsvrchovanější bytosti, které náleží parametry nekonečné dokonalosti, dobroty a podobných ctnostných vlastností.

4.2 Důkaz Boží existence a priori

O důkazu a priori zde dále budu hovořit jako o důkazu ontologickém, který odvozuje reálnou Boží existenci ze samotného pojmu Boha. Podle výše uvedeného prvního důkazu, člověk disponuje vrozenými (vloženými) idejemi o Bohu. Aby však bylo možné prokázat Boží existenci ontologicky, je nutné dokázat, že Boží atributy poznáváme jako omylní lidé pravdivě a jistě.

O ontologickém důkazu Boží existence hovoří například Röd. „V páté meditaci připojil Descartes k tomuto *aposteriornímu* důkazu Boží existence *apriorní důkaz*, který vyvozuje existenci Boha z jeho pojmu tak, že „Bůh“ je definován jako „nekonečně dokonalá bytost“ (tj. jako „bytost se všemi dokonalostmi“) a „existence“ je pojímána jako jedna z těchto dokonalostí.“³⁸

Již ve čtvrté meditaci lze postřehnout, jak Descartes připravuje půdu pro atribut Boží dokonalosti, a dělá to tak, že veškerý lidský omyl přičítá pouze člověku, nikoliv Bohu, u kterého je jakákoliv omylnost okamžitě vyloučena. Například když Descartes píše: „To, že mi dal svobodu souhlasit či nesouhlasit tam, kde do mé chápavosti nevložil jasné a rozlišené

³⁷ *Meditace*, s. 44.

³⁸ Röd, W., *Novověká filosofie*, s. 103.

vnímání, není totiž vůbec žádnou Boží nedokonalostí, ale bezpochyby je mou nedokonalostí to, že této svobody neužívám dobře a vynáším soudy i o tom, co nechápu správně.“³⁹

Jelikož však podle Descarta máme (my jakožto lidé) jasnou a rozlišenou ideu Boha (dle aposterioriho Důkazu), nelze se v soudech Bohu nikterak mýlit, tzn. nelze se mýlit v nahlížení jeho atributů, jenž k němu neoddělitelně náleží. Tedy apriorní důkaz vychází ze samotného pojmu Boha, protože kdybychom neměli ideu Boha, nemohli bychom ani nahlížet jeho kvality.

Dozvídáme se, že Boží atributy však nahlížet lze, a to dokonce jasně a rozlišeně, stejně jako pravdy geometrických soudů. Například dokonalý trojúhelník nemusíme (ani nemůžeme) nazírat smysly, ale přesto o něm lze vypovídat mnoho vlastností, které, jak říká Descartes, jsem si nevybájl.⁴⁰ Ideu Boha máme v mysli jako ideu, kterou lze zkoumat a priori a poznávat tak Boží atributy, stejně jako člověk poznává např. geometrické pravdy, které se též vymykají zakotvení v prostoru a čase a jsou odvozeny pouze na základě idejí a rozumu (jako že tři úhly trojúhelníku se rovnají dvěma pravým atp.).⁴¹

Základní atribut, který Descartes nalézal u ideje Boha, je jeho dokonalost. Tedy Bůh bez existence by nemohl být dokonalým Bohem, stejně jako trojúhelník myšlený bez jedné strany již není trojúhelníkem.

³⁹ *Meditace*, s. 57.

⁴⁰ Tamtéž, s. 60.

⁴¹ Tamtéž, s. 60.

5 Popření argumentu snu

Na konci šesté meditace Descartes ukazuje, že snění je ve skutečnosti rozlišitelné od bdění. Toto tvrzení je tedy v rozporu s tvrzením v první meditaci. Pokusíme se v této kapitole dokázat, že hlavním kritériem k popření vyslovené nedůvěry je „nově“ nabytý důkaz o Boží existenci, přičemž bez Boha by popření argumentu souvislého snu nebylo pro možné. Z toho snad nakonec správně vyvodíme závěr, že podle Decarta má člověk možnost poznávat jistě.

V první meditaci Descartes věřil, že během bdění lze smyslově vnímat totéž, co během snění. A jelikož vnímané během snění pravděpodobně nepřišlo z věcí vnějších, nebyl důvod věřit, že tomu tak je u toho, co je smyslově vnímáno během bdění.⁴² Dále Descartes neměl jasno o existenci Boha (původci svého počátku), a proto měl za to, že není nic, co by bránilo tomu, aby byl člověk přirozeně ustaven jako bytost, jež se mýlí i ve věcech, které se zdají být naprosto pravdivé.

Avšak člověk podle všeho může využívat chápavost, která je schopna prohlédnout všechny příčiny případného omylu.⁴³ Chápavost může chyby přirozenosti také napravit, nebo se jich vyvarovat. Mimo chápavost, která již prohlédla všechny příčiny chybování, lze také využít paměť⁴⁴.

K Descartovu popření nerozlišitelnosti bdění od snu uveďme, že se jedná o jakýsi test soudržnosti: „Nyní totiž pozoruji mezi obojím velký rozdíl v tom, že sny paměť nikdy nespojuje se všemi ostatními životními činnostmi, jako u toho, co se naskytá bdícímu. Kdyby se přede mnou během bdění někdo zničehonic objevil a hned zase zmizel, jak se stává ve snech, [...] oprávněně bych soudil, že je to spíš vidina nebo fantazma, vybájené v mém mozku, než pravý člověk. Naskytají-li se však věci, u nichž rozlišeně pozoruji, odkud, kde a kdy ke mně přicházejí, a jejich vnímání spojuji bez jakéhokoli přerušení s celým zbývajícím životem, jsem si zcela jist, že se naskytají během bdění, nikoli ve snech.“⁴⁵

⁴² *Meditace*, s. 70.

⁴³ Lidská bytost má sílu *přestavovat si* a sílu *chápat*. Při představě trojúhelníku uchopuji *čistým chápáním* fakt, že se jedná o tvar určený třemi přímkami a zároveň si tyto tři přímky lze představit jaksi v mysli před sebou, což je ono *představování*. Pokud se zaměříme na tisícúhelník, chápavost opět správně uchopuje, že se jedná o útvar s tisíci hranami, ale představivost zde již selhává v aktu nahlížení jaksi před sebou. „Když mysl chápe, obrací se jaksi k sobě samé a ohlíží se na některou z idejí, které jsou v ní, když, když si však představuje, obrací se k tělu a nahlíží v něm něco shodného s idejí, kterou chápala nebo vnímala smysly.“ (*Meditace*, s. 67.)

⁴⁴ O paměti se Descartes vyslovuje poprvé až v šesté meditaci. Dle slov autora „spojuje přítomné s předešlým“. (*Meditace*, s. 79.) Proto paměti rozumím tak, že se jedná o smyslově nabytou vzpomínku, jež je možné později podrobit reflexi čistého chápání.

⁴⁵ *Meditace*, s. 79.

Z toho plyne, že pokud smysly, paměť a chápavost nejsou při šetření bdělosti v rozporu, lze konstatovat, že se v soudu o svém stavu bdělosti nemýlím, a tedy nelze pochybovat o tom, že materiální věci existují. Přijetím tohoto konstatování sen již nepředstavuje tak vážnou hrozbu pro pravdivost smyslově založeného vnímání, protože nyní máme alespoň prostředky k vyloučení toho, že sníme právě v tomto okamžiku.

Nyní víme, jaké nástroje může užít lidská mysl k rozlišení bdění od snění. Dle mého názoru však paměť a chápavost ještě nezaručují pravdivost soudů. Pro potvrzení nejvyššího stupně jistoty poznání potřebuje Descartes ještě prokázání Boží existence. Bůh v lidském poznání totiž figuruje jako určité transcendentní ukotvení, tedy jako garance možnosti pravdivého poznání, a to včetně pravdivého poznání toho, že nyní bdíme. Jak sám Descartes uvádí, „z toho, že Bůh neklame, totiž vyplývá, že se v tom vůbec nemýlím.“⁴⁶

Zároveň Descartes připouští, že člověk (tedy i test soudržnosti prováděný člověkem) je náchylný k chybám. „Jelikož ale nutnost jednat ne vždy umožňuje zdržovat se tak pečlivým vyšetřením, je třeba přiznat, že lidský život je v jednotlivých věcech často vystaven chybám, a uznat nepevnost naší přirozenosti.“⁴⁷ Z toho rezultuje otázka teodiceje v oblasti teorie poznání: Je-li Bůh ve své pravdivosti zárukou pravdivého lidského poznání, proč se přesto často mýlíme? Na toto Descartes odpovídá poukazem na svobodnou vůli. „Svobodná vůle člověku umožňuje, aby jednu představu přijal, jinou zamítl. Pouze v této činnosti vůle, a nikoliv v představování, je pramen omylu. Na nás samých záleží, zda myslíme a poznáváme správně nebo nesprávně.“⁴⁸ Avšak garancí pro možnost správnosti poznání zůstává Bůh, ať už k šetření stavu bdělosti využijeme prostředky jako smysly, paměť a chápavost.

⁴⁶ *Meditace*, s. 80.

⁴⁷ Tamtéž, s. 80.

⁴⁸ Störig, H. J., *Malé dějiny filosofie*, s. 241.

6 Polemika a kritika Descartova argumentu snu

6.1 Thomas Hobbes

První Hobbesovou námitkou je, že test soudržnosti není ani v principu spolehlivý nástroj k rozlišení reality od snu. Jádrem jeho výtky spočívá v tom, že pokud někdo může jen snít o úspěšném provedení testu soudržnosti, test je k ničemu.“ Ptám se, zda je jisté, že se tomu, kdo ve snu pochybuje, zda sní či nikoli, nemůže zdát, že se jeho sen skládá dohromady s idejemi dlouhé řady minulých věcí. Pokud to možné je, pak lze to, co se snícimu zdá jako jeho dřívější životní činnost, pokládat za méně pravdivé, než kdyby bděl.“⁴⁹

S tímto tvrzením se shoduje i Descartova odpověď, ovšem dodává, že po procitnutí je zpětný úsudek na sen možný (tedy to, že nyní nesním, ale bdím). „Snící nedokáže doopravdy propojit to, co se mu zdá, s idejemi minulých věcí, byť se mu může zdát, že je propojuje. Kdo by totiž popíral, že se spící může mýlit? Avšak poté, co se probudí, snadno rozpozná svou chybu.“⁵⁰

Jelikož Hobbes shledává test soudržnosti za náchylný k chybám, stanovuje vlastní rozlišující znak, jak může bdící poznat, že nesní. Tím je údajně lidský smysl pro absurditu. Během snu totiž snící bere všechny druhy bizarních stavů jako reálně možné. Nepochází mu, že to co prožívá je natolik šílené, aby se mohlo jednat o snovou iluzi. Oproti tomu v bdělém stavu je náš smysl pro absurditu naprosto funkční a při zpětném hodnocení lze velmi dobře určit, že se jednalo o sen.

„Já sám usuzuji takto: ve snách nemyslím ani příliš často ani stále na ty lidi, místa, věci a činy, které znám ze stavu bdělého, a rovněž si nepamatuji tak dlouhou řadu souvislých myšlenek ve snách jako jindy; zato, když bdím, uvědomuji si často nesmyslnost svých snů, ale nikdy nesním o nesmyslnosti svých bdělých myšlenek. Úplně mi tedy stačí přesvědčení, že při bdění vím, že nesním, ač ve snách se domnívám, že bdím.“⁵¹ Tento Hobbesův pohled na rozlišitelnost zahrnuje podle Hilla tautologii⁵². I kdybychom během snění nevěděli, že skutečně sníme, můžeme si být stále jisti, že pokud jsme bděli, jsme skutečně bdělí.

⁴⁹ *Meditace*, s. 169.

⁵⁰ Tamtéž, s. 169.

⁵¹ Hobbes, T., *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Přel. J. Hruša. Praha, Melantrich 1941, s. 64.

⁵² Hill, J., *Descartes' Dreaming Argument And Why We Might Be Sceptical Of It*. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.richmond-philosophy.net/rjp/back_issues/rjp8_hill.pdf, s. 3.

Druhá námitka směřuje k samotnému argumentu snu, nikoliv k jeho vyvrácení, jako v první uvedené námitce. Hobbes se o argumentu snu vyjadřuje jako o všeobecně známém a dodává, že už byl dříve pojednán jinými prastarými filosofy, např. Platónem.⁵³ Ve spisu *Theaitétos*. Hobbes tvrdí, že Fantazmata⁵⁴, která máme během bdění, nejsou akcidenty (případky) náležející vnějším věcem a nejsou zárukou toho, že vnější věci skutečně existují. Proto, pokud se řídíme pouze smysly, považuje Hobbes pochybnost o existenci vnějších věcí za zcela oprávněnou⁵⁵. Zároveň je ale takováto pochybnost již dlouho všeobecně známá a proto neshledává důvod, proč by měl Descartes s tímto prvkem skepse, znovu vystupovat v *Meditacích*.

Dle mého názoru tato námitka nikterak nepodkopává autorovy motivace, které jsou do metodické skepse vkládány, jelikož nenapadá samotný argument snu, nýbrž spíše Descarta. Descartes v podstatě čelí námitce, že nepřichází s ničím novým, protože nedůvěra smyslům byla vyslovena již dávno, mnohými a je tudíž všeobecně známa.

Descartes se v polemice s Hobbsem vůči takové námitce bránil tak, že tuto nejistotu existence rozprostraněných věcí, považoval nanejvýš za pravděpodobnou a ani není jeho cílem ji ukázat jako bezpodmínečně platnou. Pokud Descartes ukazuje na nejistotu smyslového vnímání, je to spíše proto, aby „čtenářova ducha připravil na uvažování o věcech, jež postihujeme chápáním, a na jejich odlišení od věcí tělesných“.⁵⁶

6.2 John Locke

Locke a Descartes vystupují se dvěma protichůdnými noetickými stanovisky. Na jedné straně je to Descartův racionalismus, zastávající názor vrozených idejí. Na druhé straně Lockovo empirické stanovisko, že v rozumu není nic, co by dříve nebylo ve smyslech.

⁵³ *Meditace*, s. 147.

⁵⁴ Fantazmata zde chápeme jako podoby jednotlivin a existují v tělesných orgánech. Nemají tentýž způsob existence jako lidská chápavost, takže se nemohou svou mohoucností otiskovat do možné chápavosti. Čistá chápavost se obrací k fantazmatům a tento obrat reprezentuje to, čeho jsou fantazmaty, pouze podle přirozenosti druhu. V tomto smyslu se říká, že, že se chápavosti přístupný vzhled abstrahuje z fantazmat. (*Meditace*, s. 147.)

⁵⁵ *Meditace*, s. 147.

⁵⁶ Tamtéž, s. 148.

Locke: „Idea je objekt přemýšlení. – Poněvadž si je každý člověk sám pro sebe vědom toho, že přemýšlí a že to, čím se jeho mysl při přemýšlení zabývá, jsou právě *ideje*“.⁵⁷

Descartes⁵⁸: Ideje jsou pouze jakési mody myšlení (ať už pocházejí odkudkoliv, nebo to jsou vrcholné pojmy esenciální charakteristiky).

Dle Johna Locka je tomu tak, že veškeré ideje vytváříme na základě smyslového vnímání. Lidská mysl je od narození nepopsaným listem⁵⁹, což znamená, že mysl nedisponuje žádnými vrozenými idejemi. Veškeré ideje se získávají ze zkušenosti a ty se dále dělí na dva druhy podle jejich zdrojů. Buďto jsou nabyté ze smyslového vnímání vnějších věcí, (Descartes by nejspíše řekl *ideje získané*) nebo utvořené vnitřní činností naší mysli, tj. *reflexí* (odtud lze dle Locka např. dokazovat Boží existenci nebo matematické pravdy). Jak je vidět u dětí, tyto druhé ideje jsou získávány později, jelikož vyžadují pozornost⁶⁰ (Descartes by o nich pravděpodobně hovořil jako o *idejích mnou vytvořených*).

Descartes mimo tyto dva druhy idejí uvádí ještě třetí druh, a to ideje vrozené, které pokládá za podstatné a vložené do něho samotným Bohem. „Ideje, jež mi ukazují substance, jsou totiž bezpochyby něčím větším a obsahují v sobě takřikajíc více předmětné reality než ideje, které prezentují pouhé mody či akcidenty; a idea, skrze niž chápu nějakého nejvyššího Boha, [...] má pak v sobě rozhodně více předmětné reality než ideje, skrze něž se ukazují konečné substance.“⁶¹ Locke však namítá, že pokud by existovaly nějaké vrozené ideje, musely by je mít i děti, čemuž tak není. „Duše začne mít nějaké ideje, jakmile začne vnímat. Zeptat se, ve které době má člověk poprvé nějaké ideje, znamená zeptat se, kdy začíná vnímat; *mít ideje* a vnímání je totiž totéž.“⁶² A přitom právě u lidí nejméně dotčených vzděláním (tj. právě u dětí) by se takové vrozené vtisky měly přece projevit nejvíce.

Pokud vjemy a ideje jsou totožné pojmy, pak se zdá, že duše ve spánku nevnímá a nepřemýšlí - nevytváří ideje. Lze to pochopit z analogie vztahu těla a pohybu. Pohyb není žádnou esencí těla, je pouze jednou z jeho činností, stejně tak, jako je činností mysli vnímání. To znamená, že ve spánku (nikoliv ve snu) duše nemůže přemýšlet, pokud si toho není reflektivně vědoma. Odpůrci mohou tvrdit, že lidská duše přemýšlí, tedy zdá se nám sen a po probuzení si ho

⁵⁷ Locke, J., *Esej o lidském chápání*. Přel. M. Dokulil. Praha, OIKOYMENH 2012, s. 95.

⁵⁸ *Meditace*, s. 40.

⁵⁹ Jedná se o všeobecně známý termín *white paper*, nebo Platónovu *tabula rasa*.

⁶⁰ Locke, J., *Esej o lidském chápání*, s. 97.

⁶¹ *Meditace*, s. 40.

⁶² Locke, J., *Esej o lidském chápání*, s. 99.

jednoduše nepamatujeme. Jak ale Locke dodává, je vysoce nepravděpodobné, aby se duše spícího horlivě věnovala přemýšlení a v zápětí si nepamatovala ani špetku z těch myšlenek, nehledě na to, že takový způsob přemýšlení by byl naprosto bezcenný.⁶³

Podívejme se nyní na to, jak se Locke vypořádává s otázkou snu, tedy toho, zda má sen nějaký předpoklad pro zpochybnění existence vnějších věcí, jako je tomu u Descarta v první meditaci. Podle mého názoru u Locka tomu tak není. On totiž upozorňuje, že sny lze od reality rozlišit pomocí zkušenosti z bolesti. Říká, že skutečný (fyzický) pocit bolesti není něco, co bychom mohli mít, když sníme. Pokud sníme a máme noční můry, zažíváme „pouze“ duševní bolesti jako úzkost nebo strach.

„Je nadmíru hmatatelný rozdíl mezi sněním, že se člověk nachází v ohni, a tím, je-li v něm skutečně.“⁶⁴ Pokud tedy víme, že na nás vnější věci prostřednictvím smyslů jakkoli působí, znamená to, že materiální věci existují. Descartes tento rozdíl pravděpodobně neviděl, protože jeho jedinou jistotou, ke které v první meditaci dospěl, byl on sám jako pochybující subjekt.

Locke naopak ve svých úvahách smyslům důvěřoval. Poznání vlastní existence je intuitivní, existenci Boha ozřejmuje rozum a důkazy existence ostatních věcí lze získat pouze díky smyslovému vnímání. Během snu tyto skutečně smyslové zážitky nemáme. Máme pouze vzpomínané ideje.

Skeptici by mohli opět namítat, že vše co cítíme, vidíme (smyslově přijímáme), je pouze klamným úkazem jednoho dlouhého snu, kterému neodpovídá žádná realita. Těm Locke odpovídá takto. „Kdo vidí hořící svíčku a už si vyzkoušel sílu jejího plamene tím, že do něj vložil svůj prst, bude asi málo pochybovat o tom, že tu jde o něco existujícího mimo něho, co mu ubližuje a vystavuje ho velké bolesti.[...] A jestliže si má náš snilek chuť vyzkoušet, zda žhnoucí vedro sklářské peci je pouze prchavým výtvořem obraznosti ve fantazii ospalce, mohl by být možná vložením své ruky dovnitř probuzen do jistoty větší, než by si sám přál“.⁶⁵

⁶³ Locke, J., *Esej o lidském chápání*, s. 102.

⁶⁴ Tamtéž, s. 564.

⁶⁵ Tamtéž, s. 668-669.

6.3 Jean Bourdin

Descartův argument snu je jeden z prvků metodické skepse, tedy vlastně říká, že možnost, že nyní sníme, připouští *pochybnost* ohledně poznání vnějších věcí, a proto je třeba alespoň dočasně považovat za *nepravdivé*. Zároveň však Descartes předpokládá, že během snění poznáváme určitou kategorii pravd jistě. Takovou kategorií pravd má Descartes na mysli matematické pravdy.

Bourdin však hodlá svou námitkou ukázat, že sny by nás měly vést k pochybnostem i ohledně našeho přesvědčení o matematických pravdách.

Z Descartova argumentu snu víme, že pochybná je existence nebe, země, barev, těla a podobně. Pokud nás klame zlovlný démon, je také pochybné, že 2 a 3 je 5 a všechny ostatní matematické pravdy. Výčet takto pochybných soudů je dle Descarta v podstatě nevyčerpatelný do chvíle, než je prokázána Boží existence. „Při neznalosti té věci – zda je Bůh a, pokud je, zda může být podvodníkem – si asi nemohu být nikdy naprosto jist žádnou jinou věcí.“⁶⁶

Bourdin⁶⁷ ukazuje, že Descartes však v první meditaci neoprávněně předpokládá, že *pochybné* je zároveň *nepravdivé*. *Pochybné* je například to, že mám tělo nebo že 2 a 3 dává 5. Kdežto *nepravdivé* znamená tvrdit, že nemám tělo a že 2 a 3 nedává 5. Budeme-li mít v určité situaci *pochybnost* o tom, že bdíme, neznamená to tedy totéž jako tvrdit, že *není pravda*, že bdíme. A jelikož nevíme jistě, zda je pravda, že bdíme nebo že sníme, lze mít za nejisté vše, co se nám během snu zjevuje, což podle předešlé logiky znamená mít za nepravdivé.

Proto má Bourdin za to, že během snu nelze s jistotou poznávat vůbec žádnou kategorii pravd. „Já jsem znal jednoho, který někdy ve spánku zaslechl odbíjet čtvrtou hodinu a počítal takto: jedna, jedna, jedna, jedna; a tehdy pro absurdnost věci, kterou v duchu pojímal, vykřikl: Ha, hodiny blouzní, čtyřikrát odbili jednu hodinu!“⁶⁸

Bourdin si tedy myslí, že neexistuje nic tak absurdního, co by se nemohlo ve snu zjevit (např. že $1+1+1+1 = 1$) a neexistuje žádné takové zjevení „co by snící neschválil, čemu by nevěřil a k čemu by si neblahopřál jako k tomu, co nadmíru bystře našel a vymyslel.“⁶⁹

⁶⁶ *Meditace*, s. 350.

⁶⁷ Tamtéž, s. 351.

⁶⁸ Tamtéž, s. 352.

⁶⁹ Tamtéž, s. 352.

Descartovi je tedy vlastně vytýkáno stanovisko, že během snu lze poznávat určité kategorie pravd jistě. V této úvaze souhlasíme s Bourdinem, že během snu je takové poznání nejisté a tedy nepravdivé. Jednak proto, že pokud přece jen spatřujeme něco jistého a pravdivého, můžeme to během snu vnímat jako nepravdivé a temné, jednak proto, že ve snu se můžeme zdánlivě přesvědčit o pravdivosti lecjakých absurdit.

6.4 Havelock Ellis

Ellis pohlíží na sen optikou psychologie začátku dvacátého století. Strávil dvacet let studiem vlastních snů⁷⁰, načež o svých poznatcích referuje v knize *The World of Dreams*. V tomto díle nás bude zajímat především druhá kapitola nazvaná *The Elements of Dream Life*, jelikož právě zde se lze dočíst o kaleidoskopickém principu, pomocí něhož Ellis ukazuje, jak bezpečně rozlišit bdění od snění.

Sen jak jej známe od Descarta, nám ukazuje potenciál napodobit realitu, tzn. replikovat ve snu zkušenosti, které známe z bdění. „Jak často mne noční oddech přesvědčuje o takových všednostech, jako že jsem zde, jsem oděn a sedím u krbu, zatímco bez šatů ležím v příkrývkách!“⁷¹

Dle mého názoru tedy Descartes neuvažuje o takové rozmanitosti snů jako Ellis, ale spíše má za to, že sen nám představuje něco všedního, čímž se prakticky utvrzuje v nemožnosti jeho rozpoznání od reality. Ellis si všímá toho, že svět snů se od reality liší svou děsivostí či naopak krásou a že fantaziím během snění je téměř nemožné určit nějaké hranice.

"Nezákladnější fakt o snové vizi je trvalá a neustálá změna, která probíhá v každém okamžiku."⁷² Přičemž každý sen má podobné parametry. Pro takové pojetí snu Ellis používá výraz *kaleidoscopic*.⁷³ Je přesvědčen, že naše nejčerstvější vzpomínky na sen odhalí po procitnutí jeho kaleidoskopický charakter.

Pokud přijmeme tento empirický postup při zkoumání toho, zda se jedná o sen, či nikoliv, musíme přiznat, že Descartes by podle všeho nebyl schopen kaleidoskopické zkušenosti po probuzení reflektovat. Sen, na který se v první meditaci odvolává, je totiž statický. „Sedím u

⁷⁰ Ellis, H., *The World of Dreams*. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/worldofdreams1911elli#page/n5/mode/2up> , preface VII.

⁷¹ *Meditace*, s. 24.

⁷² Ellis, H., *The World of Dreams*, s. 20.

⁷³ Kaleidoskopický, čili proměnlivý, přičemž tato proměnlivost bude vždy náležet ke snu.

krbu, jsem oděn v teplém županu, rukama sahám na tento papír a podobně.⁷⁴ Descartův sen tedy vlastně velmi věrně napodobuje realitu. Jeho představy ve snu totiž zahrnují přetrvávající vnímání⁷⁵ objektů, které mohou zůstat neměnné i během pozorného zkoumání.

Podle Ellise v sobě sny zahrnují mimo neustálou změnu i zmatené myšlení, které se neustále vyvíjí v kuriózní způsoby, které nejsou nikterak stabilní. Právě z obsahu snů a jejich proměnlivosti vnímání lze dle Ellise spolehlivě rozlišit na základě předchozí zkušenosti, že nyní nesním.

Při vyvracení svého argumentu snu (nerozlišitelnosti) postupuje Descartes takto: „Naskýtají-li se však věci, u nichž rozlišeně pozoruji, odkud, kde a kdy ke mně přicházejí, a jejich vnímání spojuji bez jakéhokoliv přerušení s celým zbývajícím životem, jsem si zcela jist, že se naskýtají během bdění“.⁷⁶

Pokud však přijmeme za své, tvrzení Ellise, znamenalo by to, že Descartův test soudržnosti je k ničemu. Pokud totiž můžeme mít všední či „nudný“ sen, může být také k nerozeznání od reality. Poté bychom ani po probuzení neměli žádné indicie, jak zjistit, že bdíme.

⁷⁴ *Meditace*, s. 23.

⁷⁵ Ne ve smyslu smyslového vnímání, nýbrž spíše vnímání jakožto nahlížení či představování.

⁷⁶ *Meditace*, s. 79.

7 Sen a další skeptické scénáře

V následujících kapitolách představíme myšlenkové experimenty *Mozek v kádi* a *Matrix*. Oba tyto skeptické scénáře předpokládají alternativní verze externího světa.

Descartes v argumentu snu ukazuje, že pokud sníme a domníváme se, že bdíme, dopouštíme se jisté formy omylu v poznávání zde jsoucích věcí. Nicméně Descartes uvažuje možnost, že sníme neustále. V tomto podání vnější věci existují, a jakožto lidé se do „reálného světa“ probouzíme, přičemž máme možnost pravdivě poznat, že jsme se ve snu mýlili v poznávání bezprostředně evidentních věcí. Domnívám se proto, že Descartův sen nelze chápat jako trvalou hrozbu omylu. Dříve či později se jednoduše vzbudíme a na základě Boží dobroty pravdivě poznáme, že jsme snili.

Oproti tomu *mozek v kádi*, *Matrix* a konec konců i Descartova hypotéza zlovolného démona, radikalizují argument snu ve dvou ohledech⁷⁷.

- a) Podkopávají základní smyslové přesvědčení a zároveň i druhy přesvědčení (např. algebraické či geometrické poznání), o kterých se Descartes domníval, že jsou před argumentem snu chráněny, tedy že těchto jistot se případné snění nikterak nedotkne.
- b) Druhým přesahem nad argument snu je skutečnost, že spíše než dočasnou a odstranitelnou formu klamu, zahrnují výše zmíněné hypotézy nerozpoznatelnou a stále trvající možnost podvodu bez možnosti jakéhosi „probuzení“ a zření skutečnosti.

7.1 Mozek v kádi

Myšlenkový experiment mozek v kádi představuje v podstatě modernizovanou verzi Descartova zlovolného démona. O moderní verzi hovořím z toho důvodu, že na myšlenkovém experimentu mozku v kádi je skepticismus lépe stravitelný než argument zlovolného démona i pro materialisticky založené filosofy.

Descartova hypotéza zlovolného démona totiž předpokládá, že svět se skládá pouze z mé mysli a démona usilujícího o naše oklamání. V takovém světě však neexistuje nic fyzického, protože všechny naše zkušenosti a poznatky o něm jsou přímo způsobeny zlovolným

⁷⁷ Windt, M. J., *Dreams and Dreaming*. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/dreams-dreaming/> kap. 1.3, odst. 1.

démonem. Materialisté však nemohou hypotézu o zlovolném démonu vůbec přijmout, neboť považují myšlení za složitý fyzikální proces. To popírá, že by mysl mohla existovat ve světě zlovolného démona, neboť z jejich pohledu mysl nemůže existovat ve světě bez matérie.

Představme nyní hypotézu *mozku v kádi*, jak ji v českém jazyce nacházíme v publikaci *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. „Představme si, že šílený vědec přinutil lidskou bytost (můžete si představit sami sebe) k operaci, při níž vyňal z těla mozek dané osoby (váš mozek) a umístil ho do kádě s výživou, která udržuje mozek při životě. Nervová zakončení připojil k super-vědeckému počítači, který v osobě, jíž mozek patří, vzbuzuje přelud, že vše je jako obvykle. Zdá se jí, že existují lidé, věci, obloha atd., ve skutečnosti ale vše, co dotyčná osoba (vy) vnímá, je výsledkem elektronických impulzů přenášených z počítače do nervových zakončení. Počítač je natolik pokročilý, že pokusí-li se osoba zvednout ruku, zpětná vazba z počítače vyvolá „vidění“ a „cítění“ zdvižené ruky. Navíc může šílený vědec změnou programu podle libosti vyvolat v oběti „zkušenost“ (či halucinaci) spojenou s jakoukoliv situací nebo prostředím. Rovněž může vymazat vzpomínku na operaci mozku, takže si oběť bude myslet, že je v daném prostředí odjakživa. Oběti se dokonce může zdát, že právě sedí a čte toto vyprávění o zábavné, avšak zcela absurdní hypotéze, že někde žije šílený vědec, jenž přemísťuje lidské mozky z těl do kádí s výživou, která udržuje tyto mozky naživu.“⁷⁸

V případě, že dokonalý počítačový program dokáže simulovat mozek v kádi podobné vjemy, představy a uvažování, jaké vykazuje mozek v lidském těle, zřejmě není možné vyloučit v žádném okamžiku pochybnost, zda skutečně nejsem mozek v kádi. Na rozdíl od argumentu snu zde je však i jeden společný rys: ať už spím, nebo jsem mozkiem v kádi, mám zkušenosti, které jsou kvalitativně k nerozeznání od těch, které vnímáme normálně⁷⁹. Přijmeme-li na základě počítačem simulované zkušenosti přesvědčení, že se díváme na strom, pak se jednoduše mýlíme, stejně jako je tomu u Descartova snu.

Tato hypotéza tedy ukazuje, že nelze odlišit simulovanou zkušenost od skutečně prožité a ještě navíc zahrnuje i to, že skepticismus není možné vyloučit za žádných okolností. Jelikož se totiž naše mysl nachází v simulaci, kde nefiguruje Bůh a ze které není možné procitnout, není možné pravdivě poznat skutečnost, ve které jsem pouze mozkiem.

⁷⁸ Picha, M. - Pichová, D., *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. Praha, Dybbuk 2013. s. 132.

⁷⁹ Brueckner, T., Skepticism and Content Externalism. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2012/entries/skepticism-content-externalism/> kap. 1, odst. 1.

7.2 Matrix

Podobnou formu skeptického scénáře počítačové simulace známe z filmu Matrix, jehož protagonisté žijí v počítačové simulaci, avšak ve skutečnosti leží v jakémsi lusku, připojení na počítač. Hlavní hrdina Neo se domnívá, že má vlasy, píše se rok 1999 a venku je slunečno. Ve skutečnosti leží v lusku, nemá vlasy, rok se pohybuje kolem 2199 a svět je temný kvůli zuřící válce.⁸⁰

Oproti scénáři mozku v kádi je zde rozdíl v tom, že jeho mozek se nachází v těle a počítačová simulace je řízena spíše stroji, avšak základní okolnosti jsou podobné. V obou systémech jsou zajištěny vstupy kognitivních schopností do vědomí, které jsou k nerozeznání od skutečnosti. Naše vědomí je přeneseno do světa simulace a systém Matrix pak simuluje kompletní virtuální svět, jeho fyziku a de facto sleduje a přepočítává každou částici v prostoru a čase.

Že se nemusí jednat o pouhou hypotézu upozorňuje svými výpočty Nick Bostrom.⁸¹ Podle něj existuje značně velká pravděpodobnost, že se v takové simulaci skutečně nacházíme a proto bychom tento druh skeptického scénáře měli brát vážně. Není vyloučeno, že v historii vesmíru byla vyvinuta technologie, která umožňuje vytvářet takto složité simulace celých světů. Mohou se vyskytnout i obrovské počty takových počítačových simulací ve srovnání s pouhým jedním reálným světem. Pokud tomu tak je, může být dokonce mnohem více bytostí, které jsou v simulaci, než bytostí, které tam nejsou.⁸²

Pokud opravdu přijmeme možnost existence takto dokonalé simulace, pak je jistě záhodno se ptát, jak mohu vědět, že se nyní (během toho co píšu nebo čtu tento text) nenacházím v takové simulaci. V pravdivém poznávání reálného světa jsme pak odkázáni na tvůrce simulace, který je pro nás svrchovanou autoritou, srovnatelnou s existencí Boha u Descarta. Pokud by takový *tvůrce* simulace chtěl, abychom se přesvědčili o pravdivosti existence materiálních věcí a podobných věcech, pak by tak jistě mohl učinit.

Tímto chci říci, že prokázání Boží existence nebo jiné svrchované autority je klíčové pro popření argumentu snu a otevření možnosti pro pravdivé poznávání reálného vnějšího světa.

⁸⁰ Chalmers, D., The Matrix as Metaphysics. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <http://consc.net/papers/matrix.pdf> s. 1-2.

⁸¹ O tom, zda se nacházíme v počítačové simulaci, pojednává obšírněji Nick Bostrom

⁸² Bostrom, N., Are You Living In a Computer Simulation? [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.simulation-argument.com/simulation.pdf>, s. 13.

Z výše uvedeného pro mne také vyplývá, že bychom měli uznat oprávněnost Descartova výchozího skepticismu v jeho úsilí o jistoty pravdivého poznání.

8 Závěr

Pokusme se nyní shrnout výsledky této práce. Hlavním cílem bylo seznámit sebe i čtenáře s argumentem snu, následně jej analyzovat, interpretovat a určit jeho úlohu a důsledky v celém spisu *Meditace o první filosofii*.

Předně jsme ukázali, že člověk disponuje myslí, ať už je klamán jakkoliv (smysly, sněním, či zlovolným démonem), což je pro Descarta důkazem toho, že jakožto lidé existujeme vždy alespoň v rovině myšlení. V důsledku toho dospěl Descartes v první fázi svých meditací k nevyvratitelné jistotě poznání, a to existenci sebe sama jako „myslící věci“.

Dále jsme zjistili, že argument snu zpochybňuje kategorii pravd souvisejících s objektivní existencí materiálních věcí zakotvených v prostoru a času. Zároveň však připouští, že předpoklad snového klamu je pouze dočasným, a tedy i odstranitelným skeptickým scénářem. K rozeznání bdění od snění má totiž člověk k dispozici paměť, jež spojuje přítomné s předešlým (kontinuita událostí ve snu je narušena) a chápavost, kterou může správně užít k vynesení soudu o své bdělosti.

Na základní otázku, zda je možné popřít argument snu bez důkazu Boha, můžeme nyní odpovědět, že to možné není. Díky důkazu Boží existence Descartes dospěl k přesvědčení, že jakožto lidé disponujeme možností pravdivého poznání, a to jak samotného Boha, tak i ostatních věcí, včetně toho, že se o svém stavu bdělosti nemýlíme.

9 Použitá literatura

BEČVÁŘ, Jindřich. *René Descartes: milovník rozumu*. Praha: Prometheus, 1998. Velké postavy vědeckého nebe. ISBN 80-7196-082-9.

BOSTROM, Nick. Are You Living In a Computer Simulation?. *simulation argument*. [online]. 2001 [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: <http://www.simulation-argument.com/simulation.pdf>

BRUECKNER, Tony. Skepticism and Content Externalism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [online]. 29.10.2004 [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2012/entries/skepticism-content-externalism/>

DESCARTES, René. *Meditace o první filosofii: námítky a autorovy odpovědi*. Přeložil Tomáš MARVAN, přeložil Petr GLOMBÍČEK, přeložil Pavel ZAVADIL. Praha: OIKOYMENH, 2003. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-084-X.

DESCARTES, René. *Rozprava o metodě, jak správně vésti svůj rozum a hledati pravdu ve vědách*. Přeložil Věra SZATHMÁRYOVÁ-VLČKOVÁ. V Praze: Jan Laichter, 1933. Laichterova filosofická knihovna

ELLIS, Havelock. The World of Dreams. *archive.org*. [online]. 2010 [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/worldofdreams1911elli#page/n5/mode/2up>

HILL, James. Descartes' Dreaming Argument And Why We Might Be Sceptical Of It. *Richmond Journal of Philosophy*. [online]. Winter 2004 [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: http://www.richmond-philosophy.net/rjp/back_issues/rjp8_hill.pdf

HOBBS, Thomas. *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Praha, 1941. Knihovna politických klasiků.

CHALMERS, David. The Matrix as Metaphysics . *Oxford University Press*. [online]. 2005 [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: <http://consc.net/papers/matrix.pdf>

KLEIN, Peter. Skepticism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive*. [online]. 8.12.2001 [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/skepticism/>

LOCKE, John. *Esej o lidském chápání*. Přeložil Miloš DOKULIL. Praha: OIKOYMENH, 2012. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-304-9

PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. Praha: Dybbuk, 2013. ISBN 978-80-7438-096-9.

RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie*. Přeložil Jindřich KARÁSEK. Praha: Oikoymenh, 2001. Dějiny filosofie (Oikoymenh), sv. 8. ISBN 80-7298-039-4.

SOBOTKA, Milan. Descartes v současném zrcadle. *Reflexe*. [online]. 18. 01. 2006 [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: <http://www.reflexe.cz/descartes-v-soucasnem-zrcadle/>

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd. 8., V KNA 2. Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Petr REZEK, přeložil Karel ŠPRUNK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-206-0

WINDT, M. J. Dreams and Dreaming. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [online]. 9.4.2015 [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/dreams-dreaming/>